

ROLAND JOSEPH REICHMUTH

**TIPOLOGIA ÎN CONDACELE AUTENTICE
ALE SFÂNTULUI ROMAN MELODUL**

Traducere din limba engleză de
VALENTIN-RADU TRANDAFIR

Ediție îngrijită, studiu introductiv, note și bibliografie de
ALEXANDRU PRELIPCEAN

Carte tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului
TEOFAN
Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

Editura DOXOLOGIA
Iași, 2020

CUPRINS

Tipologie și teologie romaneică în spațiul american: de la continuitate la sistematizare și viceversa	9
Nota editorului	17
Mulțumiri	19
Introducere	21
1. Roman [Melodul]	21
2. Condacul	24
3. Tipologia	28
4. Textul lui Roman [Melodul]	38
5. Scop și metodă	41
6. Edițiile [romaneice]	43
Capitolul I: Tipologia lui Adam	47
1. Viața	49
2. Coasta [lui Adam]	53
3. Postul [lui Adam]	56
4. Eva	57
5. Concluzii	60
Capitolul II: Tipologia Paradisului	63
1. Condacul 40, <i>la Noe</i>	64
2. Condacul 53, <i>la Botezul Domnului</i>	73
3. Condacul 2, <i>la Nașterea Domnului</i>	78
4. Condacul 22, <i>la biruința Crucii</i> ; Condacul 23, <i>la cinstirea Crucii</i>	83
5. Condacul 6, <i>la Botez</i>	92

6. Alte condace	96
7. Concluzii	100
Capitolul III: Tipologia lui Moise	103
1. Persoana lui Moise	104
2. Rugul aprins	110
3. Marea Roșie	115
4. Mana și [muntele] Sinai	123
5. Stânca	125
6. Toiagul lui Moise	127
7. Rahab și Iosua	129
8. Arca și conținutul ei	133
9. Șarpele de aramă	135
10. Râul Iordanului	137
11. Alte teme ale Ieșirii	139
12. Concluzii	142
Capitolul IV: Patriarhii și profetii	145
1. Condacul 40, <i>la Noe</i>	145
2. Condacul 41, <i>la Avraam și Isaac</i>	149
3. Condacul 42, <i>la Iacov și Esau</i>	156
4. Condacul 43, <i>la Iosif (I)</i>	162
5. Condacul 45, <i>la profetul Ilie</i>	169
6. Concluzii	178
Capitolul V: Diferite tipologii	181
1. Îngerul din cuptorul de foc	181
2. Ana	185
3. David	187
4. Elisei	190
5. Lâna lui Ghedeon	191
6. Iona	195
7. Abel	198
8. Țapul ispășitor	199
9. Corabia din Tarsis a lui Solomon	200

10. Concluzii	200
Capitolul VI: Tehnici literare	203
1. Paralele scripturistice detaliate	203
2. Modificările poetice ale paralelelor scripturistice	208
3. Figurile de stil	212
4. Alte tehnici literare	219
5. Concluzii	223
Studiu asupra literaturii [romaneice] recente	225
Bibliografie	235

Tipologie și teologie romaneică în spațiul american: de la continuitate la sistematizare și viceversa

În spațiul cercetărilor romaneice, (pr.) Roland Joseph Reichmuth este un personaj atipic. Deși a obținut în anul 1975 titlul de doctor în studii filosofice, prin susținerea acestei teze dedicate tipologiei condacelor autentice ale Sfântului Roman Melodul¹, nu mai cunoaștem și nu deținem nici o altă contribuție științifică dedicată lui Roman sau unui alt subiect teologic purtând semnătura sa. Chiar informațiile regăsite pe *internet*² nu aduc o lumină clarificatoare în acest sens, astfel încât ne este imposibil să creionăm aici un portret biografic al autorului.

Dacă bio-bibliografia autorului ne este necunoscută, totuși, prin textul tezei dedicate tipologiilor cuprinse în condacele autentice romaneice, putem pătrunde măcar puțin în profilul lui R.J. Reichmuth. Vom începe prin inserarea unei lapidare perspective istorice, spunând că, în cadrul studiilor romaneice internaționale,

---

¹ Titlul complet: Roland J. REICHMUTH, *Typology in the Genuine Kontakia of Romanos the Melodist*, A Thesis submitted to the Faculty of the Graduate School of the University of Minnesota, In partial fulfillment of the Requirements for the degree of Doctor of Philosophy, August, 1975, 239 pp.

² Pe adresa web: <http://search.ancestry.com/> (28 iulie 2016) apar informații biografice lapidare: „Rev. Roland J. Reichmuth, S.J., născut în 5 Mai 1922 – Leigh, Colfax County, Nebraska, USA; mort: 25 Mai 1991 – SUA”. Pe de altă parte, în *Anuarul Universității Loyola (Loyola University Rome Center)* pe anul 1981-1982 (disponibil online la adresa: http://ecommons.luc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1011&context=rome_center_yearbooks, 28 iulie 2016), la p. 8, în secțiunea „Faculty&Administration” apare o fotografie cu „Fr. Roland Reichmuth”, dar fără alte indicații.

tipologia nu este un subiect nou. Primul studiu dedicat acestui subiect îi aparține lui R.J. Schork³, care arată cum innograful bizantin folosește textul sacru din trei perspective (narativă, lirică și aluzivă) și cum evenimentele vetero-testamentare își caută „plinătatea” în Hristos, Logosul divin întrupat⁴.

În mod evident, R.J. Reichmuth – care amintește în secțiunea „mulțumirilor” (*acknowledgments*) că Schork a fost cel care „a propus subiectul, a oferit sugestii utile și a făcut corecțiile necesare”⁵ – a pornit de la studiul precedent (și singurul de altfel) dedicat tipologiilor și l-a extins, sondând în ediția critică a condacelor romaneice (*Cantica Genuina*), publicate de Paul Maas și C.A. Trypanis la Oxford, în 1963. Cu alte cuvinte, teza lui Reichmuth poate fi considerată o *continuare* a studiului lui Schork, „mentorul” său.

Incipitul tezei lui Reichmuth (pp. 1-32) tratează cadrul general al epocii innografului bizantin, edițiile textului romaneic, alături de actul de „plăsmuire” al condacului, noua formă innografică ce va domina spațiul creștin până în secolul Sfântului Andrei Criteanul, când se va impune treptat canonul. Cât privește scopul și metodele acestei teze, însuși Reichmuth precizează:

Această teză își propune să identifice toate comparațiile tipologice găsite în condacele lui Roman, să le grupeze, pe cât este posibil, în categorii și să facă observații cu privire la funcția și caracterul lor. Acest studiu se bazează pe textul critic al celor 59 de condace autentice ale lui Roman, editate de Paul Maas și C.A. Trypanis.

---

³ R.J. SCHORK, „Typology in the kontakia of Romanos”, în: *Studia Patristica*, 6 (1962), pp. 211-220.

⁴ Pentru o evaluare *in extenso* a studiului lui R.J. Schork tritemem la studiul nostru: „«From Adam to Moses»: the Typology of the Old Testament characters from the Kontakia of Romanos the Melodist and its Assessment on the *Great Canon* of Andrew of Crete”, în: *Review of Ecumenical Studies*, 7 (2015), 3, pp. 390-391 [traducere în limba română: „Tipologia Vechiului Testament în condacele lui Roman Melodul și *Canonul cel Mare* al lui Andrei Criteanul”, în: Alexandru IONIȚĂ (ed.), *Interpretarea biblică între Biserică și Universitate*, col. „Studia Oecoumenica”, 10, Editura Andreiană/ Presa Universitară Clujeană, Sibiu-Cluj-Napoca, 2016, pp. 264-265].

⁵ Roland J. REICHMUTH, *Typology...*, p. ii.

Categoriile pe care le-am considerat utile în clasificarea tipurilor principale ale lui Roman sunt: *Adam, Paradisul, Moise, Patriarhii și Profeții*, și, în scopul deplinătății, o a cincea diviziune pentru acele tipuri care nu pot fi incluse în nici una din rubricile anterioare și nu apar destul de frecvent pentru a constitui o categorie aparte. Incluse în aceste diviziuni sunt unele comparații non-tipologice, care au fost selectate pe baza caracterului neobișnuit sau a relației speciale cu exemplele de tipologie autentică.

Comentariul care însoțește exemplele de utilizare a tipologiei de către Sfântul Roman nu este menit să descopere o tradiție specifică de exegză la care Roman a aderat sau pe care a abandonat-o în scrierile sale. Își propune, mai degrabă, să evidențieze doar ceea ce este implicit în comparații, să observe similitudinile sau diferențele între exemplele unui singur tip, să explice jocurile de cuvinte, ironia și etimologia semnificativă pe care poetul o întrebuințează în mod frecvent⁶.

Desigur, din cele 59 de condace, publicate de P. Maas și de C.A. Trypanis în *Cantica Genuina*, doar 40 au fost folosite de Reichmuth în cadrul analizelor asupra tipologiei romaneice⁷.

Din cele 59 de condace romaneice autentice, autorul american a folosit numai 40. Din acestea deci au fost extrase și clasificate imaginile tipologice pentru cele cinci capitole. Astfel autorul își începe periplul său tipologic evident cu protopărintele Adam și relația sa cu Hristos, noul Adam (pp. 33-49). Sunt identificate, de asemenea, imaginile tipologice cu privire la tema paradisului (pp. 50-90), la Moise și relația evenimentelor care-l au ca protagonist pe Moise cu cele ale lui Hristos, descrise de Evangheliile (pp. 91-133), cu actele patriarhilor și ale profețiilor (pp. 134-171). Un capitol special are drept țintă identificarea tipologiilor variate cuprinse în textele condacelor lui Roman. Despre acestea, autorul conchide:

Din exemplele de tipologie autentică ce apar în acest capitol, de departe cel mai mare procentaj este în mod explicit hristologic în caracter. David, Iona, Abel, țapul ispășitor și îngerul în cuptorul de foc, toate sunt utilizate ca imagini ale lui Hristos. Există un singur exemplu al

---

⁶ *Ibidem*, p. 20.

⁷ Vezi condacele: 1, 2, 3, 5, 6, 8, 9, 10, 14, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 35, 36, 37, 38, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 48, 51, 52, 53, 58.

unui tip sacramental: apele necurate care cauzau nerodire și care, chiar după ce au fost aduse la starea lor curată anterioară de Elisei, tot nu puteau reînnoi viața sau curăți de păcat, precum reușesc apele Botezului. Există alte două tipuri, nici unul dintre ele [nefiind] hristologic sau sacramental: Ana din credința cea veche, dând naștere în ciuda nerodirii ei anterioare și consacrand pruncul ei Domnului, prefigurează pe Ana, maica Mariei, cea din credința cea nouă. Și oasele lui Elisei după moartea sa au redat viața unui om, asemenea moaștelor sfinților⁸.

Evident, anumite opinii cuprinse în prezenta teză au fost supuse de-a lungul timpului unor păreri critice, în special din partea lui Ioannis G. Kourembeles⁹ și Sarah Elizabeth Gador-Whyte¹⁰. Prof. Kourembeles, deși citează teza în multe note de subsol¹¹, atrage atenția asupra câtorva opinii legate de conținutul ei. Prima dintre acestea se referă la un subiect (deja) vechi în spațiul occidental, și anume că pregătirea teologică și poetică a lui Romanos este redusă sau cel mult superficială, iar poemele sale sunt lipsite de substrat filosofic¹². Opinia aceasta a lui Reichmuth, evaluată de profesorul elen drept

⁸ Vezi: Roland J. REICHMUTH, *Typology...*, pp. 188-189.

⁹ Ιωάννη Γ. ΚΟΥΡΕΜΠΕΛΕ, *Η Χριστολογία του Ρωμανού του Μελωδού και η σωτηριολογική σημασία της*, διατριβή επί διδακτορία, Θεσσαλονίκη, 1998.

¹⁰ Sarah Elizabeth GADOR-WHYTE, *Rhetoric and Ideas in the Kontakia of Romanos the Melodist*, Submitted in total fulfilment of the requirements of the degree of Doctor of Philosophy, Center for Classics and Archaeology, The University of Melbourne, 2011, p. 89. Un alt autor de teză de doctorat care citează opera lui Reichmuth, dar fără să prezinte opinii critice față de contribuția cercetătorului american, este Christelle MULARD (*La pensée symbolique de Romanos le Mélode*, thèse de doctorat, Strasbourg, 2011, p. 38).

¹¹ Redăm mai jos toate ocurențele unde apare numele lui Reichmuth în teza de doctorat a lui: Ιωάννη Γ. ΚΟΥΡΕΜΠΕΛΕ, *Η Χριστολογία...*, pp. 14 (nota 6), 15 (nota 7), 16 (nota 16), 19 (nota 27), 23 (nota 47), 25 (nota 59), 32 (nota 99), 60 (nota 51), 135 (nota 351), 158-159 (notele 2-7, 13-15, 17), 164 (nota 37), 165-166 (notele 42-46, 48, 50), 167 (nota 53), 168 (notele 55-56, 59), 169 (nota 63), 170 (notele 67, 70), 171 (nota 76), 172 (nota 81), 173 (notele 83-85), 233 (nota 37), 271 (nota 178), 272 (nota 181), 285 (notele 228-229), 286 (notele 232, 235-236), 289 (nota 245).

¹² Roland J. REICHMUTH, *Typology...*, p. 3: „The theological and literary training of Romanos seems to have been limited. He usually contents himself with a mere

o „prejudecată” (προκατάληψη)¹³, este cu desăvârșire eronată. Cu alte cuvinte: în baza căror fapte sau indicii romaneice se poate semnaliza cu atâta exactitate că pregătirea teologică a marelui innograf bizantin a fost una „extrem de limitată”, de vreme ce poemele sale sunt cuprinse de duhul teologiei creștine, contemporane epocii lui? Cum se poate armoniza o astfel de „prejudecată” cu realitatea că Roman trasează în condacele sale însăși gândirea teologică antiieretică? Mai mult: dacă Roman luptă împotriva ereziilor epocii sale și a celor precedente, cum ar fi putut sesiza aceste erezii, de vreme ce terminologia lor este una extrem de spinoasă? Credem că numai un fin cunoscător, pe de o parte, al substratului filologic, iar pe de altă parte, al teologiei contemporanilor și a Părinților predecesori epocii sale ar fi putut oferi o atât de mare claritate unor versuri care trebuie considerate teologice. Din cauza spațiului limitat, nu ne permitem să facem aici o apologie fulminantă cu privire la lupta antiieretică a lui Roman și la cunoștințele sale teologice remarcabile, dar indicăm cititorului spre lectură opiniile lui Kariofilis Mitsakis¹⁴, Ioannis G. Kourembeles¹⁵, Christelle Mulard¹⁶ etc. Acești autori au dezbătut în mod amplu cadrul și pozițiile antiieretice ale lui Roman, care nu s-a zbatut pentru promovarea sa sau pentru cuvintele sale, ci pentru promovarea Cuvântului Care S-a întrupat în scop soteriologic.

Vom indica acum o nouă critică a aceluiași Kourembeles față de sistematizarea tipologiilor condacelor romaneice a lui Reichmuth:

În orice caz, un lucru este sigur pentru cercetarea temei sub premisa aceasta: în raportarea sa (*înțelegem pe Reichmuth*, n.n.) privind

---

reference to a heresy, a superficial play on words or key points, or line abuse, with no reasoned or compelling arguments presented against the deeper issues of this heterodox teachengs”.

¹³ Ιωάννη Γ. ΚΟΥΡΕΜΠΕΛΕ, *Η Χριστολογία...*, p. 32, nota 99.

¹⁴ Καριοφίλη ΜΗΤΣΑΚΗ, *Η βυζαντινή ύμνογραφία*, τόμος α': από την Καινή Διαθήκη ως την εικονομαχία, Πατριαρχικών Ίδρυμα Πατερικών Μελετών, Θεσσαλονίκη, 1971, pp. 440-455.

¹⁵ Ιωάννη Γ. ΚΟΥΡΕΜΠΕΛΕ, *Η Χριστολογία...*, pp. 89-158.

¹⁶ Christelle MULARD, *La pensée symbolique...*, pp. 12-33 (tratează doar problema monofizită).

importantele teme tipologice, el nu oferă nici un fel de atenție intereselor teologice speciale ale lui Roman, care, așa cum vom constata, încearcă să vorbească înăuntrul acestora, fiind receptiv — la modul original — climatului problematicii hristologice a epocii sale¹⁷.

În ce manieră însă opinia prof. Kourembeles poate fi acceptată ca reală? Dacă suntem atenți la textul lui Reichmuth, într-adevăr, avem senzația că nu este preocupat de o expunere teologică *in extenso* a tipologiilor. Dar nu trebuie uitat că, în introducere, însuși autorul menționează următoarele:

Comentariul care însoțește exemplele de utilizare a tipologiei de către Sfântul Roman nu este menit să descopere o tradiție specifică de exegză la care Roman a aderat sau pe care a abandonat-o în scrierile sale. Își propune, mai degrabă, să evidențieze doar ceea ce este implicit în comparații, să observe similitudinile sau diferențele între exemplele unui singur tip, să explice jocurile de cuvinte, ironia și etimologia semnificativă pe care poetul o întrebuițează în mod frecvent¹⁸.

Deși critica prof. Kourembeles este una corectă, de vreme ce Reichmuth nu este preocupat de valoarea teologică și de exploatarea teologiei tipologiilor romaneice, credem că lectura lipsită de atenție a lucrării cercetătorului american din partea profesorului elen a condus la o asemenea opinie. Cu alte cuvinte, autorul american arată clar în introducere că nu și-a propus comentariul teologic al imaginilor tipologice, ci mai mult sistematizarea lor și analiza filologică. Cu toate acestea, infime erminii de natură teologică pot fi citite în cadrul fiecărui capitol¹⁹.

Din nou, același Kourembeles atrage atenția că Reichmuth nu recunoaște paternitatea romaneică a *Imnului Acatist*²⁰. Dar această opinie nu trebuie privită drept o notă critică, atât timp cât nici astăzi

¹⁷ Ιωάννη Γ. ΚΟΥΡΕΜΠΕΛΕ, *Η Χριστολογία...*, p. 32, nota 99.

¹⁸ Roland J. REICHMUTH, *Typology...*, p. 20.

¹⁹ Vezi, spre exemplu: Roland J. REICHMUTH, *Typology...*, pp. 68, 107, 152 ș.u.

²⁰ Roland J. REICHMUTH, *Typology...*, p. 3; cf. Ιωάννη Γ. ΚΟΥΡΕΜΠΕΛΕ, *Η Χριστολογία...*, p. 23, nota 47.

în lumea științifică nu s-a ajuns la un consens cu privire la această paternitate.

Pe de altă parte, ceea ce-i reproșează S.E. Gador-White lui Reichmuth sunt trei aspecte de natură metodologică, și anume: distincția dintre alegorie și tipologie este una problematică; clasificarea lui Reichmuth se bazează mai mult pe tip decât pe antip; și metoda de clasificare aduce tipul în prim-plan în detrimentul antitipului²¹.

În concluzie, teza lui Roland Joseph Reichmuth nu este de o originalitate prea mare. Dincolo de anumite opinii științifice față de care personal păstrăm anumite rezerve (a se vedea mai ales problematica dacă Roman a fost mai mult un poet și nu un teolog), marele atu al prezentei lucrări este tocmai identificarea și sistematizarea imaginilor tipologice. Chiar dacă de acest aspect a fost preocupat și editorul francez al condacelor romaneice în cadrul tezei sale de doctorat²², după cum și astăzi alți teologi²³, analiza cercetătorului american este una *in extenso* și deschizătoare de drumuri în privința tipologiilor imnografiei creștine. Oricine scrie astăzi în mod serios despre tipologia romaneică nu poate neglija contribuția lui Reichmuth sau să o considere depășită. Reichmuth nu este preocupat doar de simpla identificare textuală, ci creează pe alocuri un comentariu teologic destul de consistent și pune în paralel aceste identificări cu alte ocurențe din condacele romaneice, care completează de cele mai multe ori tipologia de bază. Pe de altă parte, ultima

---

²¹ Sarah Elizabeth GADOR-WHYTE, *Rhetoric and Ideas...*, p. 89.

²² Vezi: José GROSIDIER DE MATONS, *Romanos le Mélode et les origines de l'hymnographie byzantine*, These présentée devant l'Université de Paris IV, Lille, 1974, pp. 563-579 (republicare în: IDEM, *Romanos le Mélode et les origines de la poésie religieuse à Byzance*, Préface de Paul Lemerle, Collection dirigée par Charles Kannengiesser, Edition Beauchesne, Paris, 1977, pp. 255-263).

²³ Vezi, spre exemplu: R. Joe SCHORK, *Sacred Song from the Byzantine Pulpit: Romanos the Melodist*, Gainesville, 1995, pp. 14-16; Αλεξάνδρου Σ. ΚΟΡΑΚΙΑΗ, *Ρωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ ὕμνος καὶ λόγος. Δύο μελέτες*, σελ. „Φιλοσοφική καὶ Θεολογική Βιβλιοθήκη”, 18, Εκδόσεις Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη, 1990, pp. 144-147 (secțiunea „Η τυπολογία για τό Χριστό στά Κοντάκια”); IDEM, *Τά περί τοῦ Ρωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ Μελετήματα*, Εκδόσεις Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη, 2002, pp. 185-186 (secțiunea „Η τυπολογία τοῦ Ρωμανοῦ”), pp. 438-441 (secțiunea „Η τυπολογία για τό Χριστό στά Κοντάκια”).

secțiune (*appendix*) a tezei („Survey of recent literature” [Studiu asupra literaturii (romaneice) recente], pp. 223-234) este o examinare critică și pertinentă cu privire la cercetarea romaneică generală pentru intervalul de timp cuprins între 1898 și 1971²⁴.

Cel mai probabil, cititorul așteaptă acum un răspuns critic privind lectura prezentei teze și contribuția ei în spațiul bibliografic la imnografia redactată de Melodul melozilor. Vom emite o simplă judecată de valoare, care sperăm că va oferi – măcar în parte – un răspuns mulțumitor: pentru un începător în tainele romaneice, această viziune de ansamblu propusă de Reichmuth poate fi punctul de pornire spre o ancorare tot mai profundă în marea și extrem de densa bibliografie dedicată Sfântului Roman Melodul.

---

²⁴ Limitele analizei lui Reichmuth sunt studiile lui Karl KRUMBACHER („Studien zu Romanos”, în: *Sitzungsberichte der philos.-philol. und histor. Klasse der kgl.bayer. Akademie der Wissenschaften*, München, 1898, Bd. II, heft I, pp. 69-268) și al lui Nikolaos TOMADAKIS („Romano il Melode non è l'autore dell'Inno Acattisto”, în: *Studii Filologici e Storici in Onore di V. de Falco*, Napoli, 1971, pp. 497-519). Vezi: Roland J. REICHMUTH, *Typology...*, pp. 224, 233. O altă rezumare oarecum identică pentru perioada 1867-1973, vezi la: José GROSIDIER DE MATONS, *Romanos le Mélode...*, pp. ix-xviii (republicare: IDEM, *Romanos le Mélode et les origines de la poésie religieuse à Byzance*, pp. xv-xix).

Nota editorului

Dorința noastră de a oferi publicului român o nouă lucrare închinată Sfântului Roman Melodul, cel mai mare imnograf creștin care a dat naștere unei noi producții literare în spațiul bizantin în secolul al VI-lea, se concretizează astăzi prin traducerea tezei de doctorat a lui Roland Joseph Reichmuth.

Prin această traducere ne-am focalizat atenția pe umplerea unui gol în literatura românească de specialitate, care nu deține până la ora actuală studii despre tipologia romaneică. Ultima noastră contribuție, dedicată acestui aspect²⁵, s-a bazat tocmai pe ideile cuprinse în această lucrare științifică provenită din spațiul american. A fost, fără doar și poate, un imbold spre oferirea unui nou „contact” cu teologia romaneică și cu modul ei de a reflecta imaginile tipologiei creștine.

Dincolo de orice alte analize științifice și de concluzii lapidare, înseși rândurile creionate de autorul american vor oferi un sprijin în identificarea tipologiilor romaneice și a diferențelor existente între acestea și alegorie. De asemenea, lectura prezentului volum sperăm că îl va apropia pe cititor și de textul romaneic original. Dacă pentru cel neinstruit „hieroglifile” grecești par un simplu „capriciu” sau „artificiu” literar, am preferat inserarea lor din două motive:

---

²⁵ Vezi: „«From Adam to Moses»: the Typology of the Old Testament characters from the Kontakia of Romanos the Melodist and its Assessment on the *Great Canon* of Andrew of Crete”, în: *Review of Ecumenical Studies*, vol. 7 (2015), 3, pp. 388-421 [traducere în limba română: „Tipologia Vechiului Testament în condacele lui Roman Melodul și *Canonul cel Mare* al lui Andrei Criteanul”, în: Alexandru IONIȚĂ (ed.), *Interpretarea biblică între Biserică și Universitate*, col. „Studia Oecumenica”, 10, Ed. Andreiană/ Presa Universitară Clujeană, Sibiu-Cluj-Napoca, 2016, pp. 260-302].

primul, pentru a fi fideli autorului, iar al doilea, pentru a oferi posibilitatea comparațiilor traductologice. Acolo unde în limba română încă nu există corespondențe (cum este cazul condacelor 31, 38, 53 și 58), am inserat umila noastră traducere. De asemenea, erorile de citare întâlnite în cadrul tezei sau diferitele inadvertențe au fost corectate în mod tacit.

Dincolo de invitația la lectură pe care o facem prin intermediul acestor cuvinte, în încheiere, dorim să adresăm câteva gânduri de mulțumire, prețuire și recunoștință acelor persoane care s-au implicat în mod activ la apariția volumului de față. Primele mulțumiri le adresăm lui Andrei Macar, care, în urma unei călătorii de studii la Strasbourg, ne-a facilitat accesul la microfilmul tezei lui R.J. Reichmuth. Nu în ultimul rând, mulțumirile noastre profunde sunt îndreptate și spre Valentin-Radu Trandafir. Lui îi mulțumim atât pentru efortul său traductologic, cât și pentru provocarea acceptată de a ne asculta cu atâta răbdare „obsesia” romaneică și de a-l descoperi pe Roman Melodul, *Sfântul prieten*, prin intermediul cuvintelor sale teologico-poetice.

τοῦ ταπεινοῦ Ἀλεξάνδρου πόνημα

Iași, 8 noiembrie 2016

La prăznuirea Soborului Sfinților Arhangheli
Mihail și Gavriil și al tuturor cereștilor puteri

Introducere

Secolul al VI-lea, secolul lui Iustinian, a fost o epocă în care poezia în slujba Bisericii a înflorit în cadrul Imperiului Bizantin. Iar cea mai importantă formă poetică a acestei perioade a fost condacul, care a ajuns la starea lui de dezvoltare desăvârșită în lucrările lui Roman Melodul¹.

1. Roman [Melodul]

Cu toate că avem puține informații despre viața lui Roman, este clar faptul că s-a născut la sfârșitul secolului al V-lea la Emessa, în Siria, și că a fost, probabil, de origine evreiască². El a slujit ca

---

¹ H.G. BECK, *Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich*, München, 1959, p. 425.

² Vezi: MAAS-TRYPANIS, *Sancti Romani Melodi Cantica: Cantica Genuina*, Oxford, 1963, p. xv, nota 3, despre sursele de informație privind viața lui Roman. Odată cu ediția Maas-Trypanis, au apărut două studii scurte despre viața lui Roman: O. LAMPSIDES, „Über Romanos den Meloden. Ein unveröffentlicher hagiographischer Text”, în: *Byzantinische Zeitschrift*, 61 (1968), pp. 36-39, și M. RICHARD, „Le commentaire du grand canon d'André du Crète par Acace le Sabaïte”, în: *Επετηρίς Εταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν*, 34 (1965), pp. 304-311. Vezi: H. DELEHAY, *Prologium ad Acta Sanctorum*, Bruxelles, 1902, p. 95 sq. pentru Menaea, care constituie sursele principale pentru viața lui Roman. Fundamentul pentru argumentul referitor la originea sa evreiască se găsește aici (p. 95, 1.20): ὅς ὄμοιητο ἐκ Συρίας τῆς Ἐμεσηνῶν πόλεως. Paul MAAS, „Die Chronologie der Hymen des Romanos”, în: *Byzantinische Zeitschrift*, 15 (1906), p. 30. Se atrage atenția asupra celei de a doua și a treia strofe a unui condac alcătuit de Alexander Eumorphouopoulos în cinstea lui Roman în care este utilizată construcția „din neamul evreilor” (γένος ἐξ Ἑβραίων). În susținerea acestor argumente vin formele evreiești și numele evreiești pe care Roman le utilizează, întrebuintarea frecventă a semitismelor și, poate, atacurile sale frecvente la adresa evreilor.

diacon în biserica Învierii din Beirut și, din acest motiv, ar fi putut cunoaște limba greacă, ca a doua limbă, înainte de a ajunge la Constantinopol în timpul domniei lui Anastasie I (491-518). După ce a ajuns în Constantinopol, el s-a închinoviat la biserica Născătoarei de Dumnezeu [din cartierul Cyr] și aici, potrivit legendei, i-a fost oferită inspirația și darul de a scrie condace.

1 Octombrie: În această zi prăznuim pomenirea Sfântului Roman, Melodul și poetul condacului. El s-a născut în cetatea Emessei din Siria și a slujit ca diacon în biserica Învierii din Beirut. În timpul domniei împăratului Anastasie, el a ajuns în Constantinopol și s-a atașat de biserica Născătoarei de Dumnezeu, din cartierul Vlaherne. Acolo el a primit darul alcătuirii condacelor. Întrucât, în ajunul [praznicului] Nașterii lui Hristos, Sfânta Fecioară i-a apărut în vis și i-a poruncit să mănânce o bucată de hârtie, pe care i-o dăduse. După ce înghiți această hârtie³, el se deșteptă din somn, și suindu-se în amvon a început să cânte extrem de melodios următoarele: „Fecioara astăzi pe Cel mai presus de ființă naște...”. Începând din acea zi, el a alcătuit aproximativ o mie de condace pentru a celebra sărbătorile importante și pentru a prăznui cinstiții sfinți. Autografele numeroaselor imne sunt păstrate în cartierul Vlaherne. Sfântul Roman a adormit cu pace și se află îngropat în biserica Născătoarei de Dumnezeu, în care praznicul său este sărbătorit⁴.

Sfântul Roman a fost martor al răscoalei Nika, din 532, și al reconstruirii [bisericii] Sfânta Sofia, în 537. În compozițiile sale el face, de asemenea, referire la cele două cutremure din 9 iulie 522 și 15 august 555⁵. Această ultimă dată ne permite să plasăm timpul

³ Vezi: Lucy ALLEN PATON, „A note on the Vision of Romanos”, în: *Speculum*, 7 (1932), pp. 553-555, pentru alte paralele la această imagine de inspirație.

⁴ Vezi: R.J. SCHORK, „The Medical Motif in the Kontakia of Romanos the Melodist”, în: *Traditio*, 16 (1960), pp. 354-355, pentru această traducere. Această *Vita* poate fi găsită în *Synaxarium Sirmondianum*; cf. *Analecta Bollandiana*, 14 (1895), pp. 396-434. Textul grecesc a fost publicat în *Analecta Bollandiana*, 13 (1894), pp. 440-442, și în: H. DELEHAYE (ed.), *Propylaeum ad Acta Sanctorum*, Brussels, 1902, pp. 95-96.

⁵ Paul Maas certifică aceste fapte și stabilește datele pentru o serie de condace în studiul: „Die Chronologie der Hymen des Romanos”, din: *Byzantinische Zeitschrift*, 15 (1906), pp. 1-44. Condacul 54, *la orice cutremur și incendiu*, conține referințe

morții sale în a doua jumătate a secolului al VI-lea și, probabil, înainte de cea a lui Iustinian († 565). Mai târziu, la o dată necunoscută nouă, el a fost canonizat de către Biserica Ortodoxă Greacă și, astăzi, moartea sa încă este prăznuită, împreună cu cea a ucenicului său, Anania, la [data de] 1 octombrie⁶.

Dintre cele „o mie” de condace despre care vorbește legenda, doar optzeci și cinci, atribuite lui Roman, au supraviețuit. Însă o parte dintre acestea par să nu fie autentice. Faptul că numele poetului este inclus în acrostihul de la începutul unui condac nu reprezintă o dovadă în sine a autenticității poemului, tot astfel cum lucrări autentice au fost revendicate de scriitori inferiori care au falsificat acrostihurile.

Ediția critică Maas-Trypanis a condacelor autentice include doar 59 de poeme în această categorie. Pe lângă ele, pot fi adăugate câteva rugăciuni mai scurte și o serie de fragmente, însă acestea dețin o importanță mai mică⁷. *Imnul Acatist*, cel mai faimos dintre toate poemele liturgice ale Bisericii Ortodoxe, este, de asemenea, atribuit Sfântului Roman, însă nu fără anumite neînțelegeri printre cercetători cu referire la acest aspect. În ciuda numeroaselor puncte lingvistice, metrice și teologice comune, care s-au dovedit că există între *Imnul Acatist* și scrierile lui Roman, nu se poate dovedi cu certitudine că el este autorul⁸.

Pregătirea teologică și literară a Sfântului Roman se pare că a fost extrem de limitată. El se mulțumește, de obicei, cu o simplă referință la o erezie, un joc superficial de cuvinte sau puncte cheie, sau un vers de ocară, fără argumente gândite sau convingătoare,

---

directe la răscoala Nika și face aluzie la distrugerea vechii [biserici] Sfânta Sofia și a [bisericii] Sfânta Irina, precum și la construirea măreței Sfânta Sofia. Condacul 48, *la cele zece fecioare* (II), face referire la cele două cutremure.

⁶ [S.] PÉTRIDÈS a publicat o slujbă needitată a Sfântului Roman în *Byzantinische Zeitschrift*, 11 (1902), p. 358 sq.

⁷ K. KRUMBACHER, „Miscellen zu Romanos”, în: *Abhandlungen der philos.-philol. Und der histor. Klasse der K. Bayer. Akad. D. Wiss.*, München, 1907, pp. xxiv, 108.

⁸ H.G. BECK, *Kirche und theologische Literatur im byzantinische Reich*, p. 427 și nota 3. Vezi: C.A. TRYPANIS, *Fourteen Byzantine Cantice*, col. „Wiener Byzantinische Studien”, 5, Wien, 1968, pp. 17-27, pentru o recenzie a dezbaterei. Argumentele lui Trypanis împotriva atribuirii „tradiționale” lui Serghie sunt foarte convingătoare.

prezentate împotriva problemelor mai profunde ale acestor învățături heterodoxe⁹. El nu deține o cunoaștere a lui Homer, Pitagora, Platon sau Demostene, decât ca nume¹⁰; în această privință, se deosebește mult de Ioan Gură de Aur sau de Părinții capadocieni¹¹.

Însă era același Roman a cărui pricepere în tehnică dramatică, structură metrică și comparații surprinzătoare a fost capabilă să aducă un nou suflu poeziei grecești. Nu a fost aclamat ca fiind doar cel mai mare dintre toți compozitorii de condace, ci și ca poet, ale cărui lucrări impresionante pot fi considerate capodopere ale literaturii universale¹².

2. Condacul

Termenul de *kontakion* derivă, probabil, din *κοντός*, axul sau cilindrul în jurul căruia era înfășurat sulul de pergament¹³. Termenul a intrat în uz pentru prima dată abia în secolul al IX-lea, atunci când acest gen literar cunoștea o renaștere după declinul din secolele al VII-lea și al VIII-lea. Prin urmare, Roman nu a utilizat niciodată acest termen, ci alte cuvinte, precum *ποίημα* (poem), *ἔπος* (povestire), *αἰνός* (laudă), *ὠδή* (odă), *ῥυμος* (imn), *ψαλμός* (psalm), *δειήσας* (rugăciune). Cuvântul *kontakaria* desemnează colecțiile alcătuite din poeme liturgice, compuse în perioada cuprinsă între secolele al V-lea și al VII-lea. Aceste colecții au fost alcătuite mai târziu, în cadrul mănăstirilor.

⁹ Paul MAAS, „Die Chronologie der Hymnen des Romanos”, în: *Byzantinische Zeitschrift*, 15 (1906), p. 13 sq.

¹⁰ Vezi: condacul 33, *La Cincizecime*, 3³⁻⁷, și, de asemenea, Marjorie CARPENTER, *Kontakia of Romanos, Byzantine Melodist*, I, Missouri, Columbia, 1970, p. xxxi, nota 64.

¹¹ Pentru educația clasică a Sfântului Ioan Gură de Aur și a Părinților Capadocieni, vezi: H.I. MARROU, *A History of Education in Antiquity*, trad. de G. Lamb din a treia ediție franceză, New York, 1956, și W. JAEGER, *Early Christianity and Greek Paideia*, Cambridge, 1961.

¹² H.G. BECK, *Kirche und theologische Literatur im byzantinische Reich*, p. 427.

¹³ Paul MAAS, „Das Kontakion”, în: *Byzantinische Zeitschrift*, 19 (1910), p. 285, nota 2.

Condacul este o omilie în versuri, compusă pentru a fi cântată, și care deține un caracter narativ sau dramatic. Era cântat de la amvon de preot, imediat după citirea Evangheliei în timpul slujbei; un cor sau comunitatea cânta probabil refrenul¹⁴. [Având] în general între 18 și 24 de strofe (οἴκοι) lungime, poemul este legat împreună de un acrostih derivat din prima literă a fiecărei strofe și care conține numele autorului, iar uneori, subiectul condacului¹⁵. Fiecare strofă este identică cu prima în numărul de silabe în coloanele corespunzătoare și în plasarea accentelor principale ale acestor coloane, excepțiile fiind mai ușor permise în cazul numărului silabelor, decât în cazul plasării accentelor. Primul *tropar* introduce, de asemenea, un refren cu care se termină toate strofele (*troparele*) următoare. O strofă scurtă [numită *cuculion* sau *prooimion*] (κουκούλιον, προοίμιον) introduce condacul propriu-zis, de care este independent din punct de vedere metric și melodic¹⁶.

Modelele metrice diferă de cele ale versului clasic prin aceea că ele sunt bazate mai degrabă pe accentul cuvântului, decât pe cantitatea silabică. În *kontakaria*, melodia ce urmează a fi utilizată pentru un condac anume este anunțată la începutul fiecărui condac împreună cu cheia sau glasul, iar aceasta determină modelul accentelor implicate. În cazul în care nu este indicat numele unei melodii, condacul se numește *idiomelă*, care înseamnă că muzica este originală pentru acel condac particular. Condacul care utilizează melodia altui imn conține cuvintele „căt-re/ spre/ la” (πρὸς τὸ...), împreună cu primele cuvinte ale aceluși imn pentru care melodia a fost inițial scrisă sau în mod special asociată. Strofa de introducere

¹⁴ Despre muzica bizantină, în general, vezi: E WELLESZ, *Byzantine Music and Hymnography*, Oxford, 1961.

¹⁵ Faimosul *Imnul Acatist* reprezintă o excepție; acrostihul său este secvența de litere așa cum se găsește în alfabetul grecesc.

¹⁶ Vezi *Anexa Metrică* a lui MAAS-TRYPANIS, *Santi Romani Cantica Genuina*, pp. 511-538, pentru o cercetare a principiilor metrice utilizate de Roman și a modelului metric întrebunțat în fiecare dintre condacele autentice. Pentru o dezbateră detaliată a unora dintre problemele textuale-metrice implicate în editarea condacelor, vezi: G. ZUNTZ, „Problems des Romanos-Textes”, în: *Byzantion*, 34 (1964), pp. 469-534, și C.A. TRYPANIS, „Metres of Romanos”, în: *Byzantion*, 36 (1966), pp. 560-623.

are, de asemenea, fie o melodie împrumutată sau originală, care poate fi, sau nu, aceeași ca a părții principale a poemului. Din păcate, întreaga muzică, o parte atât de importantă a compozițiilor, s-a pierdut. Deși rima nu devine o parte integrantă a poeziei grecești decât mult mai târziu după Roman, el utilizează în mod frecvent *homoioteleuton*-ul. Acest procedeu retoric slujește în mod frecvent ca unul din mijloace de a delimita coloanele unei strofe¹⁷.

Limba utilizată de Roman este *koine*-ul literar, însă conține un amestec într-atât de mare de *semitisme* încât această realitate a fost prezentată ca dovadă pentru susținerea ipotezei originii evreiești a scriitorului¹⁸. Temele biblice ale imnelor explică, de asemenea, utilizarea frecventă a elementelor lexicale sau structurale, care sunt caracteristice Septuagintei și Noului Testament¹⁹.

Cele mai importante surse pentru temele Sfântului Roman sunt Vechiul și Noul Testament, apocrifele, viețile martirilor și ale sfinților, precum și Părinții Bisericii. Din cele 59 de condace considerate a fi autentice de editorii ediției de la Oxford, 34 fac referire la Persoana lui Hristos, cinci la alte episoade din Noul Testament, șapte la personaje ale Vechiului Testament, zece la diferite alte teme și trei la martiri și sfinți. Roman dezvoltă, în general, materialul său biblic și sintetizează ceea ce preia de la Părinți și din viețile martirilor și ale sfinților²⁰. Mai presus de toate, el dramatizează cu dialoguri, monologuri și descrieri vii. În ciuda acestei dimensiuni dramatice puternice, condacele lui Roman nu au fost concepute pentru a fi puse în scenă²¹.

¹⁷ Condacul 17 este unic întrucât utilizează în mod consecvent rima.

¹⁸ MAAS-TRYPANIS, *Sancti Romani Cantica Genuina*, p. xviii, nota 6.

¹⁹ K. MITSAKIS, „The Vocabulary of Romanos the Melodist”, în: *Glotta*, 43 (1965), pp. 171-197, și IDEM, *The Language of Romanos the Melodist*, col. „Byzantinisches Archiv”, 11, München, 1967.

²⁰ R.J. SCHORK, *The Sources of the Christological Hymns of Romanos the Melodist*, teză de doctorat nepublicată, susținută în 1957 la Universitatea din Oxford.

²¹ A fost realizată o serie de studii literare critice ale condacelor: R.J. SCHORK, „Dramatic Dimension in Byzantine Hymns”, în: *Studia Patristica*, 8 (1966), pp. 271-279; „The Medical Motif in the Kontakia of Romanos the Melodist”, în: *Traditio*, 16 (1960), pp. 353-363; Eva C. TOPPING, „A Byzantine Song for Simeon: The Fourth Kontakion of St. Romanos”, în: *Traditio*, 24 (1968), pp. 409-420; „St. Romanos: Ikon of a Poet”, în: *Greek Orthodox Theological Review*, 12 (1966), pp. 92-111.

Cele mai vechi condace databile pe care le avem sunt de la Roman și aparțin perioadei 537-555, deși unele mai primitive – și, prin urmare, probabil mai vechi – au supraviețuit²². Literatura religioasă siriacă, în special poezia, se pare că a avut o mare influență asupra formei pe care a dobândit-o condacul. Aproape toate elementele formale ale condacului sunt deja întâlnite în aceste scrieri: utilizarea metricii în omilii, acrostihul și refrenul, precum și episoadele biblice prezentate în formă de dialog prin intermediul unei serii lungi de *strophomythia*. Combinarea acestor elemente într-un singur gen nu a reprezentat o parte integrantă a tradiției literare grecești înainte de apariția condacului²³.

Începând, aproximativ, cu secolul al VII-lea, condacul a cunoscut un declin, parțial explicabil prin prisma apariției unui nou și popular tip de poezie, *canonul*, introdus de Andrei, [arhi]episcopul Cretei (660-740), în care muzica acum este mai importantă decât cuvintele. Aceste canoane au devenit parte a liturghiei Bisericii Ortodoxe, înlocuind condacele scriitorilor secolului al VI-lea. Când erau păstrate, condacele erau adesea prescurtate la strofa de introducere și prima *stanza* și reduse la statutul unui imn, dintre care unele sunt încă utilizate în zilele de sărbătoare de azi. A existat o renaștere a condacului în secolele al IX-lea și al X-lea, însă aceasta s-a dovedit a fi de mică importanță.

Condacul rămâne singura realizare a literaturii bizantine și a atins apogeul cu poezii din secolul al VI-lea, [și anume] Roman, Anastasie, Dometie, Chiriac și autorul *Imnului Acatist*.

---

²² P. MAAS, *Frühbyzantinische Kirchepoesie: Anonyme Hymnen des V-VI Jahrhunderts* (mici texte pentru prelegeri și exerciții ed. de H. LIETZMANN, n. 52-53), Berlin, 1931, p. 13 sq. și 16 sq., și J. PITRA, *Analecta Sacra Spicilegio Solesmensi Parata*, I, Paris, 1876, pp. 476 sq. și 484 sq. Vezi, de asemenea: C.A. TRYPANIS, *Fourteen Early Byzantine Cantica*, col. „Wiener Byzantinische Studien”, V, Wien, 1968.

²³ J. ASSEMANI, *Ephraem Syri Opera*, Rome, 1732-1746, I-VI; S.I. MERCATI, *Ephraem Syri Opera*, Rome, 1915, I; A. BAUMSTARK, *Geschichte der syrischen Literatur*, Bonn, 1922, pp. 31-52; E. WERNER, *The Sacred Bridge*, New York, London, 1959, pp. 188-191, 207-231.

3. Tipologia

Tipologia reprezintă tehnica exegetică, prin care se încearcă stabilirea conexiunilor între anumite evenimente, persoane sau lucruri din Vechiul Testament cu evenimente, persoane sau lucruri similare din Noul Testament²⁴. Sfântul Apostol Pavel exprimă într-o anumită măsură paralelismul existent între Adam și Hristos:

Dar nu este cu greșeala cum este cu harul, căci dacă prin greșeala unuia cei mulți au murit, cu mult mai mult harul lui Dumnezeu și darul Lui au prisosit asupra celor mulți, prin harul unui singur om, Iisus Hristos. Și ce aduce darul nu seamănă cu ce a adus acel unul care a păcătuit; căci judecata dintr-unul duce la osândire, iar harul din multe greșeli duce la îndreptare. Căci, dacă prin greșeala unuia moartea a împărțit printr-unul, cu mult mai mult cei ce primesc prisosința harului și a darului dreptății vor împărți în viață prin Unul Iisus Hristos. Așadar, precum prin greșeala unuia a venit osânda pentru toți oamenii, așa și prin îndreptarea adusă de Unul a venit, pentru toți oamenii, îndreptarea care dă viață; căci precum prin neascultarea unui om s-au făcut păcătoși cei mulți, tot așa prin ascultarea unuia se vor face drepti cei mulți (Rom. 5, 15-19).

Relatarea Sfântului Apostol Ioan a pătimirii și morții lui Hristos presupune o interpretare tipologică a jertfei pascale²⁵.

Tipologia, așadar, descoperă relațiile implicate în credința că Vechiul Testament arată spre Hristos. Tipurile sunt taine făcute cunoscute și pe deplin înțelese doar în El: „Să nu socotiți că am venit să stric Legea sau proorocii; n-am venit să stric, ci să împlinesc. Căci adevărat zic vouă: Înainte de a trece cerul și pământul, o iotă sau o cirtă din Lege nu va trece, până ce se vor face toate” (Mt. 5, 17-18).

²⁴ R.J. WOOLLCOMBE, „The Biblical Origins and Patristic Development of Typology”, în: *Essays on Typology*, col. „Studies in Biblical Theology”, 22, London, 1951, p. 40 sq.

²⁵ R.H. SMITH, „Exodus Typology in the Fourth Gospel”, în: *Journal of Biblical Literature*, 81 (1962), pp. 329-342.

I

Tipologia lui Adam

Tipologia lui Adam este strâns legată de cea a Paradisului, însă în această teză cele două tipologii sunt luate în considerare în mod separat. Însăși Scriptura oferă un precedent pentru o astfel de tratare, din moment ce personalitatea lui Adam este elaborată în special de Sfântul Apostol Pavel, pe când Paradisul este dezvoltat în Evanghелиi și în *Apocalipsa* Sfântului Ioan. Tipologia Paradisului, așa cum apare la Roman, este mult mai dezvoltată decât cea a lui Adam și va fi tratată în capitolul următor.

Frecvența desemnare a lui Hristos de către Roman ca Ἀδὰμ δεύτερος (*al doilea Adam*)¹ urmează identificarea apropiată a tipului și antitipului, care se găsește în scrierile lui Pavel: „Precum și este scris: «Făcutu-s-a omul cel dintâi, Adam (ὁ πρῶτος ἄνθρωπος Ἀδὰμ), cu suflet viu; iar Adam cel de pe urmă (ὁ ἔσχατος Ἀδὰμ) cu duh dătător de viață»; Dar nu este întâi cel duhovnicesc, ci cel firesc, apoi cel duhovnicesc. Omul cel dintâi (ὁ πρῶτος ἄνθρωπος) este din pământ, pământesc; omul cel de-al doilea este din cer” (I Cor. 15, 45-47). Și întrucât Hristos este „duh dătător de viață”, Roman se referă adesea la El ca *Tată*². Această paternitate a lui Hristos, susține Roman, Îl face un adevărat Adam, întrucât El comunică și restaurează viața pe care cel dintâi Adam ar fi trebuit să o transmită descendenților săi, dar a eșuat din cauza neascultării sale.

---

¹ Vezi condacele: 22β⁸, 22ι¹⁰, 23γ⁷, 26ε². Condacul 23γ⁷ adaugă ἀληθής (*cel adevărat*): ἐγὼ γὰρ εἰμι δεύτερος Ἀδὰμ ἀληθής.

² Hristos este numit adesea *tată* în [scrierile lui] Roman. Vezi condacele: 1β¹, 8β⁷, 37ζ³.

Tipologia lui Adam nu devine punctul central al nici unui condac al lui Roman, însă se găsește limitată la două sau trei strofe, cel mult, în orice poem. Prin urmare, pentru a obține o imagine cât mai completă posibil a lui Hristos ca al doilea Adam, trebuie cercetate toate condacele care conțin tipologia lui Adam. Chiar dacă exemplele individuale sunt adunate dintr-un număr de poeme diferite, există o coerență în tipologie. Condacul este, până la urmă, încadrat în tradiția omiletică; iar un predicator, oricât de inspirat ar fi, nu este complet liber să practice acest tip de exegeză într-o manieră arbitrară sau necontrolată.

Metoda de lucru din acest capitol constă în identificarea și clasificarea motivelor: Adam ca tip al lui Hristos datorită [faptului] că dă *viața*, datorită *coastei* sale, datorită *înfrânării* sale. Acest lucru înseamnă că tipologia unui condac particular nu va fi examinată mereu în întregime la un moment dat; o parte din ea ar putea fi amânată pentru analiză, mai târziu, sub un motiv diferit. În al doilea rând, tipologia Evei, care apare mult mai puțin frecvent, va fi inclusă ca secțiune terminală a acestui capitol.

Însă înainte de a începe să tratăm diferitele motive întâlnite în tipologia lui Adam, dezvoltată de Roman, trebuie să accentuăm aspectul fundamental al tuturor variațiilor pe această temă, cea pe care toate similitudinile sau contrastele sunt construite: Hristos este „al doilea Adam” întrucât El a devenit om — cu adevărat, *cel dintâi* om al unei noi epoci în istoria umanității. După cum afirmă Sfântul Apostol Pavel: „Că de vreme ce printr-un om a venit moartea, tot printr-un om și învierea morților” (I Cor. 15, 21). Roman pare să fie conștient de faptul că numele de Adam înseamnă *om*³ în ebraică:

τὸν Ἀδὰμ ὁ πλαστουργήσας Ἀδὰμ ἐγένετο ἀρρῆτως,
καὶ τὸ μυστήριον ὑπάρχει ὑπὲρ λόγον καὶ νοῦν·
καὶ γὰρ σὰρξ ἐγεννήθη ἀτρέπτως ὁ λόγος (8β³⁻⁵).

³ GERHARD VON RAD, în *Genesis: A Commentary*, Philadelphina, pp. 55 și 68, explică [faptul] că termenul ebraic *adam* înseamnă *om*. Abia după primele trei capitole din *Facerea*, acesta începe să fie utilizat ca nume propriu.

[*Cel care a plăsmuit pe om
S-a făcut om în chip de nespus,
iar taina Întrupării depășește mintea și judecata;
căci S-a întrupat fără să Se schimbe Cuvântul.*]*

1. Viața

Condacul 23, *la cinstirea Crucii*⁴, îl prezintă pe tâlhar atârând lângă crucea lui Hristos. După ce a recunoscut că viața de pe Pomul de pe Golgota este aceeași cu viața promisă de rodul copacului din Paradis, el se tânguește pentru Adam, tatăl său, care se stinge întrucât a pierdut această viață. Apoi, Hristos îi spune tâlharului că a venit să mântuiască pe Adam, devenind cel de-al doilea Adam:

«μη στέναζε», ἔλεγε, «τὸν Ἀδὰμ τὸν προπάτορα
ἐγὼ γὰρ εἰμι δεύτερος Ἀδὰμ ἀληθῆς
καὶ ἦλθον ἐκὼν σῶσαι τὸν Ἀδὰμ τὸν ἐμόν» (23γ⁶⁻⁸).

[„Nu suspina”, a spus, „pentru părintele Adam,
căci Eu sunt al doilea Adam cel adevărat
și de bunăvoie am venit să-l salvez pe Adam al Meu”.]**

În termeni de paternitate și viață, o temă frecvent recurentă în acest poem, Hristos este un al doilea și Adam cel adevărat. Viața pe care Adam a pierdut-o este aceeași cu cea pe care Hristos vine să o dăruiască:

* [Trad. rom.: Sfântul ROMAN MELODUL, *Înțele Sfintei Scripturi*, p. 249.]

⁴ Titlul *On the Adoration at the Cross*, care apare în cercetarea de la Oxford, reprezintă o traducere incorectă a *Εἰς τὴν προσκύνησιν τοῦ Τιμίον Σταυροῦ*. Nu Hristos, ci crucea este obiectul venerației în acest poem. σ⁵-ι² este un imn de laudă a crucii de către tâlhar, [alcătuit] din patru strofe. Prin urmare, o traducere mai exactă a acestui titlu ar fi: *On the Adoration of the Cross*. Vezi: [J.] GROSDIER DE MATONS, *Romanos le Mélode*, IV, p. 313, pentru această traducere: *de l'Adoration de la Croix*.

** [Trad. rom.: Sfântul ROMAN MELODUL, *Înțele Sfintei Scripturi*, p. 310.]

ὅτε γὰρ οὗτος ὑψώθη ἐν ξύλῳ ὁ κατάκριτος
 καὶ πίστει ἐδικαιώθη καὶ ταύτην ὠμολόγησε,
 διηνοίχθη τῆς καρδίας
 αὐτοῦ τὸ ὄμμα καὶ ἐθεώρει τὴν τρυφὴν τὴν ἐν Ἑδέμ·
 ἐν τῷ μέσῳ δὲ ἐθεάσατο τὸν τύπον ἐξαστράπτοντα,
 ὃν ἔβλεπεν ἔχοντα τὸν σταυρὸν ὃν ἐπήξατο·
 ἰσόμετρος γὰρ πάσης ἡλικίας ἐστὶν
 ἀνθρώπων θνητῶν τοῦτο τὸ φυτὸν τῆς ζωῆς·
 τὴν αὐτὴν δὲ ἔβλεπε λάμπειν ζωὴν ἐν ἀμφοτέροις φυτοῖς
 καὶ στενάζει ὅτι ταύτης ὁ Ἀδὰμ ἀπωλίσθησεν
 ἐν τῷ παραδείσῳ (23β¹⁻¹¹).

*[Când s-a înălțat pe cruce cel osândit
 prin credință s-a îndreptățit și aceasta a mărturisit,
 atunci ochii sufletului său s-au deschis
 și a văzut viața cea fericită în Paradis,
 iar în mijlocul său a zărit pe Cel dintâi
 să strălucească asemenea fulgerului
 și a văzut că avea fața Celui înălțat pe Cruce.
 La măsura oricărei vârste este
 acest lemn al Vieții omenesti.
 Și a văzut în ambii pomi aceeași Viață strălucind
 și a suspinat, căci s-a depărtat de aceasta Adam
 în Paradis.]**

Mântuirea este recuperarea a ceea ce s-a pierdut. Așadar, Hristos este un al doilea și adevăratul Adam, întrucât El este atât sursa, cât și restaurarea vieții nemuritoare cu care este asociat pomul vieții din Paradis și pe care cel dintâi Adam l-a pierdut.

Însă Hristos nu doar naște viața, ci El este însăși Viața, după cum tâlharul recunoaște: „Pe când era spânzurat, bucurie și tristețe l-au stăpânit: pe de o parte, Viața a văzut-o pe lemn și se bucura” (ὕπὸ χαρᾶς τε καὶ λύπης κατείχετο κρεμάμενος· τὴν μὲν ζωὴν ἐθεώρει ἐν ξύλῳ καὶ εὐφραίνετο; 23γ¹⁻²)*.

* [Trad. rom.: Sfântul ROMAN MELODUL, *ἄνελε Sfintei Scripturi*, p. 310.]

** [Trad. rom.: Sfântul ROMAN MELODUL, *ἄνελε Sfintei Scripturi*, p. 310.]

Cel de-al doilea Adam îl întrece pe cel dintâi nu doar datorită faptului că redă viața pe care cel dintâi a pierdut-o, ci și pentru că El este Viața însăși, pe când Adam doar o deținut-o. Ideea teologică potrivit căreia Hristos este însăși Viața îi era cu siguranță familiară lui Roman. Condacul 27, *la Înviere* (VI), ce conține o paralelă între Hristos, Adam, Iadul și Moartea, pare un scurt capitol din teologia naturală:

ὄλην τὴν χάριν τῆς ζωῆς εἶχεν Ἀδὰμ τῆς ἀφθάτου,
ὅπερ παρήχθη ἐν πρώτοις·
ζωὴ δὲ ἐνυπόστατος ἐγὼ πέλω ὁ ποιήσας τὰ σύμπαντα·
ἀλλὰ σὺ, Ἄϊδη τὸ πρὶν οὐκ ἦς,
οὐδὲ θανάτου ὑπόστασις (27|β¹⁻³).

[*Adam tot harul vieții fără stricăciune îl avea
și dintru început căzu-n greșeală;
Eu sunt viața în ipostas și Făcător a toate;
Însă tu, iadule, mai înainte nu erai,
nici ipostasul morții nu era.*]^{5*}

⁵ Mai târziu în această strofă, iadul și moartea sunt numiți ἀνυπόστατοι (*neipostaziați*). [J.] GROSIDIER DE MATONS (IV, 590-591) comentează sensul acestui lucru și al cuvintelor înrudite din aceeași strofă: „A fost imposibil, intrând sub incidența aproximării, de a reda cele trei cuvinte ὑπόστασις, ἐνυπόστατος, ἀνυπόστατος prin trei termeni francezi din aceeași rădăcină lexicală. Termenul ὑπόστασις, a cărui istorie este strâns unită cu cea a teologiei trinitare, nu pare a fi folosit aici într-un sens teologic clar: ideea este că moartea și iadul nu au o existență independentă de cea a sfârșitului, pe care omul, într-o oarecare măsură, a creat-o el însuși, prin păcatul lui... Ἀνυπόστατος desemnează ceea ce nu există ca obiect al unei creații divine, ci ca concept: adică, tot ceea ce consta în absența unui lucru (neant, întuneric, moarte, boală) sau chiar și ceea ce nu există decât printr-un alt lucru, ca și cum ar fi un lucru accidental, fără a fi o proprietate esențială. După cum știm, termenul ἐνυπόστατος redevine actual în epoca lui Roman, datorită doctrinei lui Leonțiu de Bizanț; dar Melodul îl utilizează aici într-un sens mult mai tradițional: el face referire la însușirea vieții Fiului lui Dumnezeu. În versul 1-2, cel de-al doilea Adam, care este însăși viața, Viața ipostaziată, se opune primului, care a primit, de asemenea, darul nemuririi, care nu era inerent naturii sale”.

* [Trad. rom.: Sfântul ROMAN MELODUL, *mine*, pp. 292-293.]

În tratarea motivului *vieții*, este necesar să facem deosebirea între cei doi pomi care apar în [cartea] *Facerii* și pe care se bazează acest motiv: „Și a făcut Domnul Dumnezeu să răsară din pământ tot soiul de pomi, plăcuți la vedere și cu roade bune de mâncat; iar în mijlocul raiului era pomul vieții (τὸ ξύλον τῆς ζωῆς) și pomul cunoștinței binelui și răului (τὸ ξύλον τοῦ εἰδέναι γνωστὸν καλοῦ καὶ πονηροῦ)” (Fc. 2, 9). Dacă Adam mănâncă din cel de pe urmă [pom], își pierde viața nemuritoare: „... Iar din pomul cunoștinței binelui și răului să nu mănânci, căci, în ziua în care vei mânca din el, vei muri negreșit!” (Fc. 2, 17). Cel de-al doilea pom constituie o condiție necesară pentru conservarea și desfătarea de viață nemuritoare din Paradis. Astfel, atunci când Adam este izgonit din cauza faptului că nesocotește porunca de a nu mânca din pomul cunoștinței, motivul pentru acest exil este clar: „«...Și acum nu cumva să-și întindă mâna și să ia roade din pomul vieții, să mănânce și să trăiască în veci!...». De aceea l-a scos Domnul Dumnezeu din grădina cea din Eden” (Fc. 3, 22-23).

Motivul *vieții* la Roman nu se bazează numai pe o asemănare între cruce și pomul vieții, ci și pe un contrast între cruce și pomul cunoștinței:

διὰ ξύλου δὲ ἡ παράβασις εἰσῆχθη τῷ προπάτορι,
 δι’ οὗ ὡσπερ ἄνομος παραδείσου ἐκβέβληται
 εἰσέρχεται δὲ πάλιν διὰ ξύλου ζωῆς (23δ⁵⁻⁷).

[*Prin lemn a căzut protopărintele
 și din cauza acestuia ca un călcător de lege
 a ieșit din Rai;
 și iarăși intră prin lemnul vieții.*]*

Pomul vieții este din nou accesibil lui Adam, de această dată prin pomul crucii. Un pom a produs, odată, izgonirea lui și l-a adus sub sentința morții; acela a fost pomul cunoștinței. Însă acum, prin intermediul pomului crucii, identificat cu pomul vieții, Adam poate

* [Trad. rom.: Sfântul ROMAN MELODUL, *Imnele Sfintei Scripturi*, p. 311.]